

Motion till riksdagen 2025/26:4099

av Teresa Carvalho m.fl. (S)

med anledning av prop. 2025/26:217 Ett utökat straffrättsligt tjänstemannaansvar

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår propositionen i den del det gäller införandet av brotten missbruk av offentlig ställning respektive grovt missbruk av offentlig ställning (20 kap. 2 § brottsbalken och 22 d § lagen om offentlig anställning).
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att, givet att regeringens förslag om brottet missbruk av offentlig ställning antas, införa en ventil för situationer när det finns ett tvingande samhällsintresse, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Propositionens innehåll

I propositionen föreslås ett nytt gradindelat brott införas i brottsbalken: *missbruk av offentlig ställning*. Det nya brottet innebär att det blir straffbart att ”vid utövandet av offentlig tjänst, offentligt uppdrag eller annan offentlig verksamhet uppsåtligen i strid med lag eller annan författning vidta eller underlåta att vidta en åtgärd för att få en otillbörlig förmån eller för att någon annan ska få en sådan förmån eller för att otillbörligt missgynna någon annan”. Straffet föreslås vara böter eller fängelse i högst två år. För *grovt missbruk av offentlig ställning* föreslås straffet vara fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Regeringen föreslår också en skärpning av minimistraffet vad gäller brottet *grovt tjänstefel*, till fängelse i ett år och sex månader. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 augusti 2026.

Regeringens argumentation

Regeringens bärande argument för införandet av det nya brottet *missbruk av offentlig ställning* är att det krävs för att ”allmänhetens förtroende för den offentliga verksam-

heten ska kunna bevaras och för att stärka rättssäkerheten för medborgarna”. Utgångspunkten är att förtroendet och rättssäkerheten hotas då dagens straffrättsliga reglering om tjänstefel inte träffar missbruk som inte sker vid *myndighetsutövning*.¹ Som exempel lyfter regeringen situationer när en kommun ger bort eller säljer egendom under marknadsvärdet eller när upphandlingsregler inte följs. Regeringen lyfter också exempel där det förekommit s.k. kommunalt lag- och domstolstrots där man avsiktligt vidtagit åtgärder i strid med gällande lagstiftning eller inte brytt sig om att följa domar eller domstolsbeslut. Det nya straffansvaret träffar i detta avseende både tjänstemän och förtroendevalda. Begreppen ”offentlig tjänst” och ”offentligt uppdrag” ska tolkas brett och omfattar, till skillnad från vid tjänstefel, även förtroendevalda i politiska organ.

Regeringens förslag träffar fel och riskerar få motsatt effekt

Socialdemokraterna delar i grunden regeringens oro vad gäller hoten mot svensk förvaltning och håller med om att det behöver vidtas politiska åtgärder för att stärka allmänhetens förtroende för denna. Dessvärre träffar regeringens förslag om att införa ett nytt straffansvar fel. Införandet av det nya brottet kommer inte att få de konsekvenser som regeringen hävdar. Tvärtom riskerar förslaget allvarligt att förvärra flera av dagens problem. Grundproblemet är att regeringens förslag inte utgår från hur de växande hoten mot den offentliga förvaltningen och allmänhetens förtroende egentligen ser ut.

Hoten mot den offentliga förvaltningen och allmänhetens förtroende

De senaste åren har vi sett en oroväckande utveckling vad gäller hoten mot den svenska förvaltningen. Det handlar då om tre, av varandra delvis oberoende, orsaker: 1) Ökande förekomst av våld, hot och trakasserier, 2) Ökande risk för korruption och otillåten påverkan samt 3) En växande byråkrati och inom vissa områden minskad effektivitet.

Det första, och mest allvarliga, rör offentliganställdas *ökade utsatthet för våld, hot och trakasserier*. Det handlar då om en kriminalitet som syftar till att skrämma de anställda till att vidta eller till att underlåta att vidta tjänsteåtgärder eller fatta korrekta beslut. Riskerna är störst för anställda som har direktkontakt med allmänheten, t.ex. inom skola, vård eller omsorg samt anställda vid myndigheter som har brottsbekämpande uppdrag, utövar tillsyn eller beslutar om tillstånd, ersättningar eller bidrag. Inom dessa områden har det under de senaste åren skett en generellt sett negativ utveckling, som dessutom i vissa fall underblåsts av allvarliga digitala påverkanskampanjer. Mest uppmärksammat blev den s.k. LVU-kampanjen där socialsekreterare anklagades för att med rasistiska motiv omhändertaga barn. Föräldrar som upplevde sig felaktigt behandlade kom att med stöd av kampanjen rikta otroligt allvarliga hot mot enskilda anställda som därmed utsattes för en fruktansvärd press.

För det andra handlar det om en *ökad risk för korruption och otillåten påverkan*. Även på detta område har problemen vuxit de senaste åren, drivet framför allt av den

¹ Straffbestämmelserna om tjänstefel finns i 20 kap. 1–5 §§ brottsbalken.

växande organiserade brottsligheten. Dessa kriminella försöker allt oftare skaffa sig makt och inflytande genom att på olika sätt utöva press på offentliganställda eller genom att placera sina egna ”möjliggörare” på viktiga positioner. Ett särskilt riskområde är, precis som regeringen beskriver, offentlig upphandling liksom handläggningen av bygglov och andra former av tillstånd.

För det tredje finns utmaningar med *en växande byråkrati och inom vissa områden minskad effektivitet*. Det här är en komplex utveckling som återspeglar en bredare samhällstrend där alltmer tid används för administrativt arbete, t.ex. att redovisa, rapportera, kommunicera, mäta, granska och föra statistik.² Drivkrafterna bakom denna utveckling är i grunden vällovliga samtidigt som dess sammantagna effekter riskerar att gå ut över kärnuppgiften. Den i dag dominerande styrningsfilosofin, s.k. *mål- och resultatstyrning* leder, ifall tilliten mellan beställare och utförare brister, till växande behov av efterhandskontroller vilka ökar kraven på underlag och redovisning. Likaså har vi de senaste åren sett en s.k. *juridifiering* där frågor som tidigare betraktades som politiska allt oftare har blivit upp till tjänstemän att själva hantera. Utan rätt erfarenhet och stöd ökar därmed riskerna för att rädslan ”att göra fel” innebär att beslut inte fattas eller att man känner att man behöver mer omfattande underlag innan man fattar beslutet. Denna utveckling syns t.ex. i en nyligen publicerad rapport från Tillväxtverket där ett antal myndigheters handläggningstider granskats och där just riskfaktorer för längre tider var sådant som minskade resurser, ökade ärendevolymer, fler och mer komplexa regler och regelverk, högre krav på kontroller för att motverka brottslighet och ökade krav på it-säkerhet.³ Det handlar då alltså precis om vällovliga syften men som innebär ökad administration, vilket i förlängningen går ut över effektivitet och därmed också allmänhetens förtroende.

Inget av dessa problem löses med ett utvidgat straffansvar

Regeringens förslag, att utvidga den straffrättsliga särregleringen för tjänstemän och förtroendevalda, kommer inte att lösa något av dessa problem. Här är det viktigt att påminna sig om att det straffrättsliga ansvaret *för tjänstefel* endast är en mindre del av hela sanktionssystemet vad gäller offentlig misskötsel. Begår man som anställd eller förtroendevald ”vanliga” brott, som t.ex. stöld, bedrägeri eller förskingring, så döms man givetvis för det även ifall det sker på jobbet. Likaså ifall man inom ramen för sin tjänst tar emot mutor eller på annat sätt begår trolöshet mot huvudman. Därutöver finns det arbetsrättsliga sanktionssystemet med disciplinåtgärder såsom varning och löneavdrag liksom ytterst omplacering och uppsägning. Dessutom är många offentliga verksamheter ställda under Justitieombudsmannens (JO) tillsyn, och anställda som begår fel kan då både bli granskade och drabbade av offentlig kritik. Hela detta samlade sanktionssystem utreddes så sent som 2021 och befanns då generellt sett ändamålsenligt.⁴

² Se t.ex. Anders Forssell och Anders Ivarsson Westerberg, *Administrationssamhället*, Studentlitteratur, 2014.

³ Tillväxtverket, *Uppdrag att följa upp mål om handläggningstider samt om bemötande och service hos vissa myndigheter* (2025-04-10, dnr Å 2022-4494).

⁴ Se *Utredningen om ett förstärkt straffrättsligt skydd för vissa samhällsnyttiga funktioner och några andra straffrättsliga frågor* slutbetänkande *En skärpt syn på brott mot journalister och utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner* (SOU 2022:2).

När det gäller specifikt frågorna om infiltration, korruption och otillåten påverkan vid offentliga inköp är det samtidigt tydligt att dessa regler inte är tillräckliga. Det var också bakgrunden till att den tidigare, socialdemokratiskt ledda, regeringen i juli 2022 lät tillsätta Utredningen om åtgärder mot otillåten påverkan och korruption.⁵ Denna utredning lades dock ned av regeringen som i stället tillsatte Utredningen om straffrättsliga åtgärder mot korruption och tjänstefel. Bytet innebar att lagstiftningsarbetet kraftigt försenades. Bland de förslag som regeringens utredning i juli 2025 till slut presenterade var många intressanta, bl.a. en helt ny korruptionsstrafflag, en skärpt straffskala för mutbrott samt vissa nya brottsrubriceringar.⁶ Det är dock inte dessa förslag som regeringen nu väljer att ta vidare. Det är en svårbegriplig felprioritering att regeringen väljer att gå fram med ett utvidgat straffansvar för tjänstemän men samtidigt underlåter att gå vidare med de förslag som handlar om korruptionsbrotten i 10 kap. brottsbalken.

Tvärtom kommer förslaget med ökande risker

Samtidigt som förslaget om att införa det nya brottet *missbruk av offentlig ställning* alltså endast kan förväntas ha liten effekt kommer det med ökande risker. Som beskrivits ovan är redan den svenska förvaltningen utsatt för ökande förekomst av våld, hot och trakasserier. Detta bottnar då ofta i en misstro mot förvaltningen och dess tjänstemän för att driva en politisk agenda eller ”en egen linje”, se t.ex. LVU-kampanjen. Allt som underblåser sådana fördomar är skadligt, och där har tyvärr också Tidöpartiernas argumentation för förslaget om ett utvidgat individuellt straffansvar för tjänstemän bidragit (se t.ex. mot. 2021/22:1872). Införandet av det nya brottet riskerar därmed leda till en förhöjd oro, försiktighet och en rädsla för att göra fel. Förslaget innebär också en ökad rädsla för brottsanklagelser, vilket skapar risker för att offentliganställda undviker att påtala brister och missförhållanden. Förslaget innebär också ökande risker för fler okynnesanmälningar.

I nästa steg innebär detta uppenbara risker för ytterligare ökad byråkrati. I enlighet med vad som beskrivits ovan är det just krav på efterhandskontroll (och behov av att kunna freda sig från efterhandskritik) som ofta driver de ökade kraven på administration och dokumentation. Därmed riskerar förslaget om utvidgat straffansvar att leda till längre handläggningstider och minskad effektivitet. Precis sådana saker som minskar, inte höjer, allmänhetens förtroende för den offentliga verksamheten.

Behovet av en ventil för situationer av tvingande samhällsintresse

En särskild fråga gäller behovet av en ventil i lagstiftningen för situationer när det handlar om tjänstemän som bryter mot upphandlingsregelverket till följd av att det föreligger ett s.k. *tvingande samhällsintresse*. Detta kan t.ex. ske på grund av att man inom en myndighet påbörjar en upphandling för sent eller av något annat skäl hamnar i ett nödläge och behöver direktupphandla för att inte något samhällsintresse ska hotas.

⁵ Åtgärder mot otillåten påverkan och korruption (dir. 2022:112).

⁶ Se betänkandet *Straffrättsliga åtgärder mot korruption och tjänstefel* (SOU 2025:87).

Ett aktuellt och illustrativt exempel på en sådan situation rörde Region Stockholms direktupphandling av ambulanshelikoptrar där man riskerade att hamna i en situation där patienter med livshotande tillstånd inte skulle kunna få vård om man inte bröt mot regelverket. Denna hantering har prövats i domstol och det slagits fast att det just rörde sig om en *otillåten direktupphandling* – för vilket regionen tvingats betala upphandlings-skadeavgift – men att avtalet ändå skulle bestå till följd av hänsyn till det *tvingande samhällsintresset*.⁷ Socialdemokraternas uppfattning är att det i en sådan situation vore orimligt om enskilda tjänstemän skulle kunna dömas till straffansvar.

Regeringen skriver i propositionen att en förutsättning för det nya straffansvaret är att gärningen ska ha skett ”uppsåtligen i strid med lag eller annan författning”. Det innebär att direkta rättsliga felbedömningar faller utanför det straffbara området. Detsamma gäller situationer där det är osäkert vad som utgör gällande rätt eller när någon försökt men misslyckats att fullgöra sitt åtagande att agera i enlighet med lag eller författning. Det krävs också för straffansvar att gärningspersonen vidtagit eller underlåtit att vidta åtgärden ”för att få en otillbörlig förmån eller för att någon annan ska få en sådan förmån” alternativt ”för att otillbörligt missgynna någon annan”. Detta krav ska enligt propositionen inte vara begränsat till egennyttiga syften utan anses uppfyllt ifall någon medvetet åsidosätter lag ”för att någon ska få” en förmån som utan åtgärden inte hade tillkommit honom eller henne.

Socialdemokraterna ser här att det finns behov av förtydliganden. Det finns en risk för att exempel likt det med ambulanshelikoptrarna skulle kunna falla inom straffansvaret – eftersom det inte i strikt mening rör sig om en felbedömning och inköpet ju gynnar den vinnande parten och missgynnar andra leverantörer. Regeringen bör återkomma med ett förtydligande eller en ventil som klargör att enskilda tjänstemän under sådana förutsättningar inte ska kunna dömas till straffansvar.

Teresa Carvalho (S)

Heléne Björklund (S)

Anna Wallentheim (S)

Sanna Backeskog (S)

Petter Löberg (S)

Mattias Vepsä (S)

Lars Isacsson (S)

⁷ Se Konkurrensverkets beslut dnr 126/2026 samt Förvaltningsrätten i Stockholm dom mål nr 23848-24.